

Fejzulah Hadžibajrić

OSVRT NA DVA RUKOPISA NA TURSKOM JEZIKU

(Iz Privremenog inventara rukopisa Gazi Husrev-begove biblioteke)

U Privremenom inventaru rukopisa Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu dva rukopisa me vežu i podsjećaju na dva moja profesora, prof. dr. Šaćira Sikirića i akademika Hamdiju Kreševljakovića.

Prof. dr. Šaćir Sikirić bio je predsjednik komisije za procjenu porodične biblioteke rahmetli Nasir-ef. Misirlića, šejha Hadži Sinanove tekije u Sarajevu (umro 1956. god.), a Mustafa-ef. Fazlić i ja bili smo članovi komisije. Komisiju je formirala ondašnja Vakufska direkcija radi otkupa za Gazi Husrev-begovu biblioteku. To su bili rukopisi, štampana djela i dokumenti većinom na orijentalnim jezicima, a nešto od dokumenata i na našem i njemačkom jeziku. U svom radu komisija je naišla na jedan rukopis čiji je autor bio rahmetli hadži Edhem Misirlić Cvancika, raniji šejh tekije (umro 1910). Rukopis je bio medicinski. Sikirić ga je doveo u vezu sa činjenicom da je Hadži Sinanova tekija svojevremeno služila i kao bolnica (za umobolne), a šejh je bio kao narodni ljekar. Zapamtio sam i izgled rukopisa: po formatu je bio kao Mushaf i imao je poklopac, što drugi rukopisi nisu imali. Procjena komisije bila je visoka za Vakufsku direkciju i materijal je otkupio Arhiv grada Sarajeva. To je danas posebni fond Arhiva čija je signatura HST. Spomenuti medicinski rukopis je dospio u Gazi Husrev-begovu biblioteku i nosi broj PR-1380.

Hamdija Kreševljaković je 1957. god. donio iz Zagreba, iz Kolekcije Olesnicki, turski rukopis o porijeklu zanata »Futuvvet« i zadužio mene da ga prepisem. Rukopis je vraćen u Zagreb, a prepis je upisan u privremeni katalog rukopisa GHB biblioteke broj PR-2356.

Spomenuta dva rukopisa nisam zaboravio, jer su mi se usjkle u sjećanje pohvale dr. Sikirića i Kreševljakovića. Oba rukopisa imaju svoju grupu i užu struku i čekaju obradu za katalog. Iz pažnje i poštovanja prema Sikiriću i Kreševljakoviću želim dati ovaj osvrt. Kreševljaković je umro 1959. god. i ukopan u groblju Vinograd u Sarajevu, a Sikirić je umro 1966. god. i ukopan je na Oglavku kod Fojnice.

Rukopis broj PR-1380. 3, v 19,5x12

Rukopis broj PR-1380-3 ima zajednički povež sa ova tri naslova:

1. *Fihristatu min Manafi' an-Nas wa Min ba'dial-mualedžat* od hadži Edhema Misirlića-Cvancike, str. 1—86,

2. *Manafi' an-nas*, od Nidaija, str. 1—177, i

3. *Mu'aladžatal-amrad*, str. 178—243, bez imena autora.

Vještijem orijentalisti upada u oči prva riječ iz naslova »Fihristatu«, a nije *Fihristu*. To je perzijska imenica sa arapskim nastavkom množine »t«, *tauallkesre*, koju možemo prevesti na naš jezik kao »kazalo« ili »redosljed« stvari o kojima se piše u nekoj knjizi. U našem slučaju to je kazalo iz dva različita naslova iz oblasti narodne medicine. To se odnosi na djela koja su u češćoj upotrebi i koja su poznata, sa ciljem da se korisniku pomogne i olakša. Danas su to razni indeksi, regesta i podsjetnici za neku oblast iz nauke i prakse. U našem slučaju radi se o medicinskom djelu *Manafiunas*, kojeg je napisao Nidai. Djelo je prepisano 1061/1650. godine, a prepisao ga je lijepim rukopisom Mustafa, sin hadži Hasana Sarajlije, i čuvano je u Hadži Sinanovoj tekiji. Po tome je dr. Sikirić zaključivao da je Fihristu sastavio i sabrao hadži Edhem, jer je poznavao i turski jezik i orijentalnu medicinu. I član komisije Mustafa ef. Fazlić je sakupljao orijentalne rukopise, prvenstveno medicinske. I način poveza je na to ukazivao.

Treći naslov je kao priručna medicinska bilježnica dodata uz glavnu knjigu.

U Fihristu je iskazano preko hiljadu bolesti i način njihova liječenja. To govori da je uloženi veliki trud i napisana čitava knjiga. Naš osvrt je predočavanje samo nekih jedinica iz cjelokupnog sadržaja. Brojka iza odrednice označava stranicu iz teksta knjige *Manafi'an-nas*, koja ima 60 podnaslova, uvodnu riječ u stihu i prozi, zatim podnaslovi sa svojim tekstovima i pogovor u stihu.

Iz Fihrista mi ćemo naglasiti ove odrednice: stvaranje čovjeka 14, uzimanje krvi 22, srčani udari 22, tarčin sa medom kao lijek 24, liječenje opadanja kose, obrva i trepavica 26, smokvino mlijeko i mravlja jaja kao lijek 27, ćurekot kao lijek 27, nahlada 28, bolesti usta 29, zubobolja 30, bjelina zuba 32, maslinov list 33, teško disanje 34, pokrvavljenje očiju 35, razne očne bolesti 36—38, smokvino lišće 42, zečija krv 43, sirće od luka 44, frenjak 47, majasil po nogama i rukama 51, oticanje nogu 52, rane od oružja 55, mišićni sastav 57, stomadne bolesti 59, sunečenje 59, crveni luk 60, začepljenje nosa 61, bademovo ulje kao lijek 62, žablja mast 62, crveni vjetar 64, lijek đumđum 65, žablje meso 66, trop bijele ruže 66, brašno od zobi 67, kamen u mokraćnom mjehuru 68, izbacivanje kamena 69, upotreba trave mustakinje 70, mokraćni mjehur 70, krv u mokraći 70, prekid mokrenja 71, olakšanje teškog disanja 71, lišće od čukundruka 72, list od bijele ruže 92, mast od katrana 72, voda od sunbula 74, trava medenik 76, lišće od ljubičice (minefše) 79, košpica od tikve 80, mast od deve 82, mast od lava 83, trava isirgan 83, žutica 87, dječija bolest (ummisibjan) 87, dječji proljev 87, lišće od šeftelije 88, sirće kao mehlem 87, temperatura kod djece 89, začepljenje mokraćne 89, krv u oku 90, dječiji kašalj 91, zapis protiv plača djeteta 91, kantarijun kao lijek 91, poremećaj kod menstruacije 91, trava vratić kao lijek 92, morska pjena kao lijek 93, fulful, anzer i amber kao lijek 94, mast »širi rogan« za mazanje 94, mast od minefše sa medom 96, kakula 98, nohut 98, sredina od luka 98, otjecanje trbuha 100, zatvor 101, slana voda 103, karanfil i zaferan 103, biljka savleđan 104,

ovčiji loj kao lijek 104, bjelance jaje i katran kao lijek 106, divlji kesten mast 106, kabak jagi kao lijek 107, bijeli luk, biber i maslinovo ulje kao lijek 109, đunluk 109, sok od šipa 110, limunov sok 111, sokovi od jabuka 111, nesvjestica 111, cvijet od minefše 111, orah 112, tunja 113, helja 113, proljevi 114, bolovi u glavi 114, sandalovo drvo 115, zendžebil protiv impotencije 115, indijski orah 115, kakula i karanfil 115, cvijet od limuna 115, zardelija i slabost 116, sok od crnog grožđa 116, bijeli sandal 117, bijeli luk i muška snaga 117, sunbul i muštakija 118, slabost srca 119, čovjekovo tijelo 124, kozije meso 125, jezik od vrapca 125, bravlje meso 125, nišeste 127, pirinač 127, pače od očiju 128, loj 129, fulful, zendžebil i ruža 129, kiselo mlijeko 130, mladi sir 130, šalgam repa 131, zelje (spanać) 131, tikva 131, jabuka 132, lješnik 132, šljive 132, nadimanje stomaka 133, oticanje nogu i ruku 133, ispiranje grla nišadorom 134, voda od bijelog luka 134, opadanje kose i bijeli luk 135, sirće od luka 135, oduzetost glasa 135, havudž trava 136, pelin i savlidžan kao lijek 136, bolovi u stomaku 136, zubobolja 136, ravend i kalem ženkar kao lijek 137, bevasir i mujasil kod obavljanja nužde 137, proljev 137, trava oćak oti 137, balgam 137, istiska i prasa 138, otečenost usnica 138, divlja prasa 139, nesanica kod djeteta 139, gluhoća 140, sandžije 141, loboda i nadimanje stomaka 141, bijeli luk i glavobolja 142, otok uha 142, lijekovi u kupusu 142, teško disanje i cvijet od đunluka 143, korijen od bobana 143, liječenje kamenjem 143, uši i gnjide 143, lišće protiv otrova 143, ujed psa 144, lišće od smokve i strasti 144, lijek za oči u listu od dunje 144, cvijet od dunje lijek za jačanje 144, kašljanje i med 144, loj od konja u liječenju tuberkuloze 145, koristi od životinja 145, konjski nokat 145, bjelina iz oka kao lijek 146, mlijeko i mokraća deve kao lijek 146, lijekovi protiv stjenica 146, lijek protiv drhtanja (Parkinson) 147, liječenje tabana noge 147, rogovi kože u liječenju 147, menstruacija 147, kečibojnoz sa šljezom kao lijek 147, zečija krv kao lijek 148, mrak pred očima 149, začće u majčinoj utrobi 149, mačka u liječenju 150, majmun u liječenju 150, ujed bijesnog psa 150, ptice u liječenju (hudhud) 151, hudhudovo meso 151, nesanica 151, jezik buljine (sove) 152, probadanje u stomaku 153, težak porođaj, krv iz nosa 155, šuga 156, ujed škorpiona 156, glavobolja 156, zatvor (kavzluk) 160, proljev 161, košpice od karpuze kao lijek 166, cvijet od sunbula 169, pilule (hopovi, madžuni) 169, jačanje muškosti 172, zadah iz usta 175, bolesti u crijevima 180, ujed zmije 183, uzrok pisanja rada 184, završni spjev autora 184, čudni doživljaji autora 185, savjeti u stihovima 186, ime prepisivača i datum 187. Sa ovim je završeno pisanje hadži Edhema Misirlića Cvancike.

U nastavku teksta, stranice 188 — 243, iskazana su liječenja iz trećeg naslova Mauladžatul-amrad. Prepisao ih je Derviš Ruhija El-Mevlevi. (Kasniji starješina Mevlevijske tekije na Bend-baši. Umro 1927.).

Fihristatu manafi'an-nas može se smatrati kao dodatak (takmila, Supplement) glavnom djelu Manafi'an-nas.

U inventare orijentalnih rukopisa Gazi Husrev-begove biblioteke upisano je do kraja 1986. godine 11 primjeraka medicinskog djela Menafi'en-nas. To su brojevi: R-2354, 2590, 3087, 4661, 5703 i 5902 iz

inventara orijentalnih rukopisa, i brojevi PR-1101, 1380, 1571, 1771 i 2488 iz privremenog inventara orijentalnih rukopisa.

Primjerak broj PR-1571 otkupljen je od rahmetli dr. Muhameda Hadžijahića, našeg vrsnog učenjaka i pisca. Dodatak ovog rukopisa je referat od Saliha H. Alića pod naslovom: »Jedno medicinsko djelo, pisano vjerovatno u Bosni: Nida'î, Menafi'en-nas (/Ljekarske/ koristi svijetu)« Referat ima 20 stranica i vrlo je iscrpan i koristan za našu orijentalistiku a za Manafi'an-nas posebno. Zasigurno pisac referata nije znao za Fihristu.

Rečeno je da je ovo osvrt i nećemo ići u dalje izlaganje.

Rukopis broj PR-2356.2, v. 19 x 13

Original ovog rukopisa čuva se u Jugoslovenskoj akademiji u Zagrebu, Orijentalna zbirka, Kolekcija Olesnicki No 523. Rekli smo kako je došlo do ovoga prepisa.

Rukopis ima dva naslova:

— Objašnjenja o futuvvetu (autor Jahjâ), sa nekoliko podnaslova bez datuma pisanja, i

— Hadaiq ad-daqaïq od Abu Bekrâ b. Abdal-Kadira ar-Razija, prepisao Ahmed b. Bajezid 1001/1592. godine.

U Arapsko-srpskohrvatskom rječniku od dr. T. Muftića, futuvvet znači: mladost, muževnost, hrabrost, junaštvo, viteštvo, plemenitost, deražljivost. Sva ova značenja vezana su za rad. To su načela kako treba postupiti u datom slučaju. Moglo bi se reći da je futuvvet etika rada, slično medicini rada. Futuvvet ima svoje porijeklo i korijene, i veže se za vjeru (dîn i šeriat). Za futuvvet se kaže ovako:

O futuvvetu Muhammeda, alejhi-s-selam Bismillahi-r-rahmani-rahim

Futuvvet Muhammeda, a.s., veže se za Lejlei-Miradž, da ga je te noći melek Džebrail opasao pasom. U knjizi *Muhtasar* od šejha Abu al-Hasana kaže se da je to bilo na mjestu Sidrat al-Muntaha i da je tada imao 51 godinu i 9 mjeseci života. Te noći Muhammed je bio neraspoložen i došao u hazreti Alijinu kuću. Od Boga dž.š. je došlo naređenje meleku Džebrailu da iz Dženneta donese krunu od bisera, ogrtač od zlata, jedan opasač i jednu strijelu, i da uzme ovna koji je bio dat Ibrahim-pejgamberu, da pozove meleke Mikaïla, Israfila i Azraïla i još 70 hiljada meleka. »Moga miljenika, Muhammeda da uzme, stavi mu krunu i zagrne ga ogrtačem, da ga opaše pasom i da ga uzjaše na buraka u prisustvu gore spomenutih meleka. Moga miljenika su nevjernici učinili neraspoloženim, pa ga dovedi nek vidi visoke svjetove i moju audijenciju. Dobiće sve što zaželi. On je kod mene vrlo pribran«. Džebrail je pozvao Muhammeda i on je iz kuće Ummihanine došao u Harem Meke, kod Kabe, posjetio vrelo Zemzem i Ibrahimovo mjesto i stajao kod Kabe. Meleki su mu nazivali selam i pozdravljali ga, a on im uzvraćao pozdrave. Džebrail mu je izručio selam od Boga i poziv na nebo koji nije bio nikom dru-

gom upućen. »Mjesto ti je Kabe-Kavsejn i razgovaraćeš sa Stvoriteljem Bogom«. Muhammed je iz zahvalnosti za ovaj poziv klanjao dva rekata namaza. Kad je završio namaz, Džebrail mu je stavio tādž, zagrnuo ogrtač, opasao pās i stavio ga na buraka. Sa Bismillom Muhammed je uzjahao na buraka i za čas stigao u Bajt al-Maqdis (u Jerusalimu), gdje je burak stao. Džebrail mu je kazao da je to Mesdžidi Aksâ. Sjahao je i unišao u mesdžid. Tamo je zatekao dva safa ljudi od svjetla, i to su bili raniji pejgamberi, koji su došli da ga pozdrave. Oni žele da za njim klanjaju dva rekata namaza, da ga vide i postanu njegov ummet (narod). Kad se završio ovaj susret, Džebrail ga je doveo do jedne sofre na kojoj su bile tri pune čaše, u jednoj mlijeko, u drugoj med i u trećoj šerbe. Ponudio ga je da popije šta želi. Uzeo je mlijeko i popio pola čaše. »To je lijepo za tvoj ummet«, reče mu Džebrail. »Jedna polovina će unići u Džennet tvojim šefaatom (zagovorom), a druga polovina Božijim rahmetom«. Da si uzeo drugo, većina tvoga umeta bi živjela u zabranama (haram). Muhammed se na ovo obveselio i proučio tekbire. Ljudi futuveta su ove takbire nazvali »Šeddi pîr«. Tada je Džebrail obukao nalune Muhammedu.

O futuvvetu hazreti Alije

Alija je amidžić Muhammedov, sin Abu Talibov. Većina učenjaka i prvaka kažu, da je desete godine po Hidžretu, 25. zil-kide mjeseca, Muhammed obukao ihrame i pošao u Meku da obavi hadž. Ovaj hadž se zove oprosni i bio je posljednji. Došli su do mjesta zvanog »Gadiri hum«. Džebrail je ovdje donio Muhammedu kur'anski ajet: »Ja ejjuher-rësulu balling ma unzile ilejke min Rabbike — O poslaniče, dostavi šta ti je spušteno od tvoga Gospodara«.

Abu al-Hasan al-Vahidi u svome zapisu kaže: »Od julara (samara) naših deva napravili smo postolje sa kojeg nam je Muhammed rekao ovo: Ko vam je bliži od vaših duša? Ashabi su odgovorili: To zna Bog i Njegov poslanik. Zatim je Muhammed, a.s., uzeo Alijinu ruku i podigao, pa je rekao: Kome god sam ja mevlâ (starješina, gospodar), njegov je mevla Alija! O moj Bože! Zaštiti onog ko njega (Aliju) zaštićuje, a budi protiv onoga koji je protiv Alije! — Ovo je ponovio tri puta«.

U 40 hadisa Muhammed je govorio o Aliji. Iznosi se nekoliko detalja. Kaže se da su poslije ove hutbe klanjali 12 rekata (nafile), a onda podne namaz, skraćeno, samo dva rekata. Daju se detaljniji opisi ovog događaja. Na kraju, Muhammed je ovdje opasao Aliju jednim svojim pasom (sa Miradža) i proučio tekbire (teknil). Izvršeno je bratimljenje. Iza ovoga je Alija opasao pasovima 17 osoba u prisustvu Muhammeda, i oni su postali pirovi (prvaci) zanata. Pasom se opasuje, a krajevi pasa se zavezuju. To se naziva »Mehri-šedd«.

Hazreti Alijino vezivanje opasača

Hazreti Alija je opasao opasačima ove osobe:

1. Salmana Farisija, oslobođenog roba Pejgamberova, prvaka kućne radne snage i berbera,

2. Amra ibni Umejja, on je postao prvak biliklera,
3. Bilala Abul al-Kasima Abdullaha — Abu al-Habešija, pira (prvaka) mujezina,
4. Džafera Tajjara, prvaka kazaza (svilara),
5. Kamber-Nasra, sejizi (konjušara),
6. Muhammeda Akbal Jamanija, čizmedžija i papučara,
7. Abdulaha bin Umara, manufakturnog radnika i učitelja,
8. Nasra Hindija, čistača,
9. Hasana Basrija, dundera,
10. Nasra ibn Abdulaha, raditelja vodovoda i šatora,
11. Abu Derda Umara, ugostitelja,
12. Abasa Akbara, sadijjet,
13. Suhajla Rumija, bajraktara,
14. Malika Usturija, izdavača oružja,
15. Abu Bakra (drugog), hafiza,
16. Muhammed Gaffara, izdavača posuđa za vodu,
17. Muaza ibni Džabala, vrtlara i povrtlara.

Hazreti Alija je ovlastio Salmana da on opaše pasom još neke osobe.

Salmanovo opasivanje (vezivanje pasova)

Salman je opasao ove osobe: 1. Abdul al-Mudžiza, brijača, 2. Abu Nasr-Abdulaha, služinče (posluga), 3. Imrana ibn Amra ekmekčiju, 4. Adija ibn Adija en-Nadždžara, (ispušteno), 5. Abu Amra Abdulaha, potpaljivača vatre, 6. Salman Kufija, vodonošu, 7. Ubajda bin Mukbira, mesara, 8. Muhsin bin Ismana, banjara, 9. (nije spomenuto ni ime ni zanat), 10. Zejda Hindija, topčiju, 11. Davuda b. Abdurrahman, krojača, 12. Zihada al-Kattara, halača (pucara pamuka i vune), 13. Abdulah al-Vasila, izrada tekneti (korita), 14. Usman b. Ferraa, krznara, 15. Abu Said Ubbada, ćilimara, 16. (fali), 17. Kasima b. Abdulaha, pisara i slikara, 18. Abdulaha, pjesnika, 19. Amra b. Jalima, gvoždara, 20. (fali), 21. Abu Habib Muhjiddina, kazandžiju, 22. Abu Kaima Barka, poljoprivrednika, 23. Abu Kasima Bajkara, potkivača (nalbantiju), 24. Nasra b. Abdulaha, zlatara, 25. Husejna Basrija, slastičara, 26. Ibni Hussama Misrija, apotekara, 27. Said b. Ubajda, trgovca, 28. Abu Nasra Hašima Bagdadija, sarača 29. Asira Hindija, sabljara, 30. Abu al-Fetha b. Abdulah al-Basrija, nožara, 31. Nasra b. Abdulaha, koji pravi i prodaje čadore, 32. Hahana Kattal Gazija, zele-nara, 33. Nasrulaha Sammakija, ribara i 34. Abu Abdulah Džarraha, ranara. Ukupno je opasano 51 osoba. Kod svakog je rečeno nekoliko biografskih podataka. Razumljivo je da sve te osobe nisu mogle biti na mjestu Gadiri Hum. To podliježe kritičkoj provjeri, ali to je postala narodna predaja. Želja je da se svi zanati i zanimanja pove-

žu za jedno mjesto i ukaže njihova važnost. Ovo vezivanje pasova (opasivanje) nazvano je »Mejan beste«. To nije arapska riječ nego perzijska.

Osim ovih prvih opasivanja (17+34), spominju se i kasniji slučajevi, od tri do sedam, i to: u Basri, u Kofi, u Misiru, u Šamu i u Medini. Oni se ovako prikazuju: u Basri ovih šest: Abu Ubajda Džarah — (ispušteno), Kasim b. Nasr, klesar, Abu Muhammed b. Amr bijadžiler, Amr b. Abdulah Sabbag, bojadžija, Amr b. Nasr, ciglar koji pravi čerpič od zemlje, Ajan b. Umer Harzat, čifčija. U Kofi se spominje ovih pet: Abu Zajd Hindi, baščovan, Amr b. Imran, sakupljač i prodavač otpadaka (furde), Avn b. Šarib Abu Adžb, pastir, Abdulah Bahri, brodar i Mikdad, sudija i njegovi povjerenici.

Na sastanku u Gadiru prisutni su počašćeni hurmama, stoga se na sastancima gostuje i časti. Sa te gozbe jedna kutija (hurmi) je donesena u Medinu i počašćeni su Fatima, Hasan i Husejn. To je bila halva. Za ovaj događaj se povezuje pripremanje halve i čašćenje halvom.

Prvu halvu je napravio Džebrail i počastio Adema. Adem je ovu halvu podijelio na troje. Jedan dio je podijelio svojoj djeci, a na druga dva dijela je stavio muhur (pečat). Na jednom pečatu je pisalo »La-ilah,illellah Adem Safijju-llah«, a na drugom muhuru je pisalo »La-ilah,illellah — Muhamedun Resululu-lah«. Prvi je bio za Ibrahim-pejgambera kad je zidao Kabu, a drugi je bio za Muhammeda, a.s.

Objašnjenje na neka pitanja

Ako upitaju tša je zahir (vanjsko), a šta je batin (unutrašnje) odgovor je: zahir je Muhammedov šeriat — (zakon), a batin je iskreni ibadet. Ako upitaju šta je značenje opasivanja pasa, odgovor je: ispunjavanje riječi i zdravlje (selim). Ako upitaju šta znače tri uzla, odgovor je: prvi uzao znači obavezu prema piru, drugi je zakletva — (bej'at), a treći je oporuka i preporuka (vasijjet). Ako upitaju na što ukazuju uzlovi od pira, od oca i od ustaza (majstora, učitelja), reci: od pira (preko pira) je tevba i talkîn (čin zavjeta), od oca je obaveza, a od ustaza (majstora) je zakletva (zaklinjanje, tekst). Ako upitaju za porijeklo uzlova, odgovor je: hazreti Alije. Ako upitaju šta znači uzao oca, reci da je to savjet, a od pira i ustaza je odgovor: znači njihovo zadovoljstvo i dozvola prvaka (erenlera). Ako upitaju šta znači pirovo vezivanje, odgovor je: obaveza prema Bogu, vezivanje za Aliju i preporuka pirova. Ako upitaju gdje su vezali uzao pira, odgovor je: na mahfilu (balkonu) hazreti Pejgambera i Alije (Šahi merdân) u prisutnosti siromaha, pred pogledom Gospodina gospode (Muhammeda), uz svijecú, u tome i tome mjestu (ne mora se spomenuti pobliza oznaka mjesta). Ako upitaju gdje ti je bila ruka kad te je gledao pîr, odgovor je: ruka mi je bila na glavi, a glava na ruci. Ako upitaju koliko je adaba (uljudbi) u tarikatu, odgovor je: šest. Prvi: pred pogledom erenlera biti ponizan, drugi: sjediti na koljenima, treći: čuvati tajne, četvrti: ne govoriti laž, peti: ne smijati se u lice pira-starješine, i šesti: prihvatiti (primiti) sve što dobiješ od pira i nikoga ne gledati sa ponižavanjem. Ako upitaju koliko puteva ima ta-

na propise Kur'ana, da pazi na uljudnost i u svemu uljudno postupi, da se na sastancima esnafa pristojno vlada i pristojno sjedi, da ne opruža noge i ne smije se grohotom, da pazi na jezik i ponašanje. Hazreti Alija je rekao: »Čiji jezik bude sladak, taj će imati mnogo braće«.

Bilo šejh, bilo nakib ili bilo ko od esnafa treba da pazi na ispunjenje datog obećanja, da se primaju isprike jer je rečeno: »Isprika se prima kod plemenitih ljudi«, da pruža pomoć i prilazi u pomoć gdje se pokaže potreba, da pazi na čistoću i uopće da bude razborit.

Vladanje nakiba je naročito naglašeno.

Objed i serviranje objeda (sofra) detaljno su prikazani. Dova i poklanjanje dove povezuje se za hazreti Aliju. Pečenje halve na esnafskim skupovima je iscrpno objašnjeno i prikazano.

O ahiji

Ahija treba da je odgojen i pripremljen da druge odgaja i čini terbiye. O ovome ima mnogo materijala i građe. Reći ćemo samo nekoliko: da ne hlepi za dunjalukom, da ostavi svoje lične želje, da oko ne baca gore (oholost); Muhammed, a.s., je rekao: »Ovaj svijet je zastor za vjernika, a Džennet za nevjernika«. Ahija treba da se izdržava halal zaradom. U futuvvetu treba dati prednost podmirenju potreba drugih pred svojim potrebama. Ne smije se biti bez zanimanja. Treba se truditi postići makar i najmanju sermiju (imovina koja se posjeduje).

O futuvvetu

Po propisima futuvveta, šejh (majstor) je kao stablo koje daje plod. U srcu majstora treba da budu: istinitost, čistoća, povjerljivost, plemenitost i pouzdanost. To su grane stabla. Prenosi se da je hazreti Alija rekao: »Pazite na ovih sedam harfova-slova: kaf, elif nun, mim he i je (k, e (a, u), n, m, h i j)«. To je: sidk — istinitost, (k), emanet — povjerenje (e), temam — potpunost (t), nimet — blagodat (n), plemenitost — kerem (m) i čovječnost, insanijjet (j). Svaki zanat treba valjano obučiti i naučiti. Dućane treba zatvarati i otvarati u isto vrijeme. Treba se strogo čuvati podvala i nepoštenih poslova i postupaka.

O priređivanju sofre

Nakib i jigitbaša uzmu leđen i ibrik i donesu pred šejha (majstora). Jigit-baša drži leđen, a nakib poljeva vodu na ruke. Zatim izmijene nekoliko riječi (frazu) pa se sjede za sofru. Prvo posjeda sadat (gospoda) i ulema. Mnogo se pazi na uljudnost, jer se i to smatra vjerom. Kod postavljanja posuđa za jelo i dizanja toga posuđa pazi se na svaku kretnju, strogo se pazi koje se usluge čine desnom, a koje lijevom rukom. Kad se stavi jelo na sofru, nakib da znak i počne se jesti. Pazi se kad će se reći Bismillah. Poseban je redosljed jela i na to se strogo pazi. Pazi se strogo i na koračanje.

Između majstora i šegrta ima šest pitanja, tri su otvorena, a tri su zatvorena. Otvorena su: ne odbiti nikakav poziv majstora, biti

majstoru pod nogama ko zemlja, i nikad na poslu odakle jedeš ne učiniti hijanetluk (prevaru i izdaju). Pokrivena tri pitanja su: da su ti noge na ibadetu, da ti srce donosi (uči) salavat i da su ti ruke otvorene (da si deražljiv).

Hadaiq ad-daqaq od Muhammeda Abu Bakra b. Abdal-Kadira ar-Razija, prepisao Ahmed b. Bajezîd 1001/1592. godine.

Trideseto poglavlje: **O futuvvetu**

U jeziku (lingvistici) »futuvvet« znači deražljivost i plemenitost, a u strogoj stručnoj upotrebi (terminologiji) »futuvvet« znači učiniti druge ljude prećim od sebe, nakon što ih stavi na prvo mjesto na dunjaluku i na ahiretu. To je da angažuješ sebe i finom i lošem na onome što hoće i pomogneš im. Rekli su da je futuvvet čistina, deražljivost i pouzdanost, a rekli su i da znači, da mi u čem ne vidiš opasnost i pretjeranost, ili da postupaš uljudno i sa uljudnim i neuljudnim, jer ako on nije odgojen, budi ti odgojen, da čovjek bude uvijek na korist drugome, a na to se ukazuje riječima Božijeg Poslanika, da je Bog uvijek na strani onoga ko pomaže u radu svoga brata. To je opraštanje tuđih posrtaja i pokrivanje tuđih mahana. Ovo gore nabrojeno su najniži stepeni futuvveta. Rekli su da je futuvvet da ne vidiš svoju vrijednost nad drugim. Ili, da ti budeš uviđavan, a ne zahtijevaš od drugog takvu uviđavnost. Džunajd je rekao da je futuvvet uklanjanje smetnji i trošenje truda za dobro. Rečeno je da je futuvvet slijedenje sunneta. Rekli su da je futuvvet pokazivati blagogati (nimete) prikrivajući svoju ljubav za njih. Ahmad b. Hanbel je rekao, da je futuvvet ostaviti ono što želiš pred onim od čega se bojiš. Biti fetâ, mladić futuvveta, je da ne budeš imao ostvetnika. Fetâ je onaj ko bude razbio u sebi svoj kip, a to je nefs. Ovo se povezuje sa Ibrahim-pejgamberom i njegovim razbijanjem kipova, što se spominje u Ku'anu. Navedeno je 16 opisa futuvveta.

Futuvvet se dijeli na dva dijela: specijalni, kako smo naprijed rekli, i opći: da se ne namećeš na prijatelja. Abu Ali Daqqaq je rekao da prvenstvo u futuvvetu pripada samo Muhammed-pejgamberu, jer će svaki pejgamber na Sudnjem danu reći: »Nefsi, nefsi — Mene, mene«, a Muhammed će reći: Ummeti, ummeti Moj narod, moj narod!« Rekli su da je korijen futuvveta vjerovanje (îman), pa je stoga Društvo iz pećine nazvano u Kur'anu »Fitjetun«. Oni su vjerovali bez posrednika (Ashabi Kehf).

Džunajd je rekao: »Futuvvet je u Šamu, jezik izražavanja u Iraku, a istinitost u Horasanu«. Ali, treba da znaš, da je sloboda časnija od istinitosti, a futuvvet je vrijedniji od njih oboje. Čovječnost je ogranak futuvveta. Zahid (asketa) proturi na prvo mjesto potrebu kad je u bogatstvu, a fetâ daje prednost drugom pred sobom, makar i on bio potreban. Priča se da je jedan čovjek prodao prijatelju drva, i uzeo od njega samo glavnicu, a nije i zaradu, jer nije futuvvet uzeti zaradu od prijatelja.

Nadam se da prednji prikaz može zadovoljiti, jer pruža korisne podatke iz istorije narodne medicine i istorije male privrede (zanatstva). Naši orijentalisti, a i islamski teolozi, mogu koristiti rukopise PR-1380 i PR-2356 u svojim radovima, koji ih čekaju.

Naglašavam i ove dvije napomene:

1. Djelo Manafi'an-nas od Nidaija prepisao je u Sarajevu 1061/1650. godine Mustafa b. hadži Hasan Sarajlija, što ide u prilog misli da je i original napisan vjerovatno u Bosni (možda u Sarajevu), i

2. Fihrista od hadži Edhema Cvancike Misirlića iz Sarajeva nije bila poznata ni u Sarajevu, pa je to bilo iznenađenje za prof. dr. Šaćira Sikirića. Nekoliko naziva iz Fihriste nije prevedeno na naš jezik jer nismo imali pri ruci turski rječnik ljekovitog bilja.

S U M M A R Y

A SURVEY OF THE TWO MANUSCRIPTS IN TURKISH LANGUAGE

In this article the author described two manuscripts from the special fund for manuscripts in the Gazi Husrevbeg Library. The first manuscript is from the field of medical science and the second one from the ethics of work. The medical manuscript is a supplement to the work »Menafiunnas« by Nidai. This is a register of diseases and medicines composed by Hadji Edhem Misirlić-Cvancika, the Sheikh of Hadji Sinan tekya in Sarajevo. He named it »Fihristetu min Mehafiunnas ve min ba'dil-mualedžeti«. More than a thousand diseases and medicines were listed in the register.

The second work is the so-called »Futuvvet«. The most adequate translation would be »The Ethics of Work«. It concerns handicraft, and also a study of behavior toward master and customers. This work is of great importance for research into the history of handicrafts and work in general, because it can be seen from it what a man should be careful of during the learning of handicrafts and his behavior during work.